

Sayı : 4

Yıl : 1988

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İstanbul - 1989

FERECİK'İN SÜLEYMAN PAŞA TARAFINDAN FETHİNE DAİR

Necdet ÖZTÜRK*

Osmanlı tarihinin ilk zamanlarının tam olarak açıklığa kavuşturulmadığı, çözüm bekleyen bir çok problemin hâlâ mevcut olduğu bilinen bir husustur. Bu devir hakkında bilgi veren kaynaklardan ancak yetersiz bir kısmının günümüze intikal etmesi, çalışmaları ve kesin hükümlere varmayı etkilemektedir. XIV. yüzyıl olaylarını anlatan en erken kaynaklar XV.yüzyılda ve daha sonra yazılmışlardır. Böyle olmakla beraber, elimizdeki mevcut kroniklere ve sair malzemeye dayanarak, bâzı meselelerin halledilebileceği düşüncesindeyiz.

İşte biz bu yazımızda, yukarıdaki açıklamalara paralel olarak, Süleyman Paşa'nın *Rumeli*'deki fütuhatını, bilinenin ötesinde daha batıya, *Meriç Nehri*'nin karşı sahiline götüren *Ferecik*'in fethinden bahsedeceğiz. Ancak esas konuya geçmeden önce, Süleyman Paşa tarafından, *Rumeli* yakasında gerçekleştirilen ilk fetihlerle, takip edilen iskân siyaseti üzerinde kısa açıklamalarda bulunmayı, konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından faydalı bulduk.

Bilindiği gibi, Türklerin *Rumeli*'ye geçişleri¹, Türk tarihinin en önemli hadiselerinden birini teşkil eder. Osmanlı Türkleri, Hayrullah Efendi'nin²,

* Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

¹ Osmanlı Türklerinin *Rumeli*'ye geçişleri ile ilgili değişik rivayetler ve buradaki ilk fetihleri hakkında şu kaynaklara ve araştırmalara bakılabilir:

Ahmedî, *İskender-nâme* (İnceleme-Tıbbıbasım, İ.Ünver nşr., Ankara 1983), 66a; Şükrullah, *Behcetü't-tevârih* (Atsız nşr., *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947), s. 53 vd.; Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi* (Çev.Konyalı İ.Hakkı, *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1949), s. 345 vd.; Enverî, *Düsturnâme-i Enverî* (M.Halil [Yınanç] nşr., İstanbul 1928), s. 82 vd.; Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman* (F.Giese nşr., Leipzig 1929), s. 44 vdd.; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osman* (F.Babinger nşr., Hannover 1925), s. 17 vdd.; Mehmed Neşrî, *Cihannümâ* (F.Teaschner nşr., Leipzig 1951), I, 48 vdd.; Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman* (Giese nşr., Breslau 1922), s. 15 vdd.; Ruhi Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osman* (Tübingen Ms. Or. nr. 821'den çekilmiş mikrofilm, Süleymaniye Ktp. Mikrofilm Arşivi nr. 1919), 26a vdd.; İdris-i Bitlisî, *Heşt-Behîşt* (Nuruosmaniye Ktp. nr. 3210), 59a vdd.; Sarıca Kemal, *Selâtin-nâme* (İ.Üniv.Ktp.TY.nr. 331), 24b vdd.; İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman* (Ş. Turan nşr., Ankara 1983, II. Defter, s. 112 vdd. Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman* (Basılmamış Doktora Tezi, Hazırlayan: N.Öztürk, İstanbul 1986), s. 63 vdd.; Muhiddin Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osman* (Mil-

bizim de iştirak etmek istediğimiz kanaatine göre, devletin devam ve bekasının anahtarı ve kilidi durumunda olan *Çanakkale* ve *İstanbul* boğazları ile, *Avrupa* kıtasının *Rumeli* tabir edilen taraflarını almanın lüzumunu pek erken kavramışlardı. *Boğazlar* ile, *Avrupa* kıtasında tampon mahiyetinde bir mikdar araziye sahip olmadıkça, *Asya* kıtasında ülke sınırlarını genişletip güçlü ve diğer İslâm devletleri arasında hatırı sayılır bir devlet olarak yaşamının mümkün olamayacağını kavramışlardı.

Osmanlı kuvvetleri 1321'de *Mudanya*'yı aldıktan sonra, ilk defa *Rumeli* sahiline geçmişlerdi³. Fetih düşüncesi olmayan, sadece Bizans'ı tazyik ve tehdit maksadı güttüğü anlaşılan bu geçiş, Osmanlılara *Rumeli* hakkında bir fikir vermişti. Bundan sonraki geçişler, ya Bizans'taki iç karışıklıklar, ya da zaman zaman Balkanlı kavimlerin Bizans'ı sıkıştırması üzerine Türklerden yardım talebi veyahut, Balkanların karışık durumundan Türklerin istifade etmesi ile gerçekleşmişti⁴.

let Ktp. Ali Emiri Tarih Kısmı nr. 15) 11a vdd.; Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (İstanbul 1341), s. 29 vdd.; Nişancı Mehmed Paşa (Küçük Nişancı), *Tarih-i Nişancı* (İstanbul 1290), s. 102 vd.; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih* (İstanbul 1279), I, 51 vdd.; Âlî, *Künhü'l-ahbâr* (Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 4225), 14a vdd.; Solak-zâde Mehmed Hemdemî, *Osmanlı Tarihi* (İstanbul 1298), s.22 vdd.; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr* (İstanbul 1285), III, 288 vd.; J. v. Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi* (M.Atâ trc., İstanbul 1336), I, 145 vdd.; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, İstanbul 1292), III, 82 vdd.; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ* (İstanbul 1331), s.1011 vdd., 1037 vd.; Abdurrahman Şeref Bey, *Tarih-i Devlet-i Osmaniye* (İstanbul 1309), I, 73 vd.; N.Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches* (Gotha 1908), I, 190 vdd.; Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi* (2.Baskı, İstanbul 1328-30), I, 45 vdd.; Ahmed Refik, *Tarih-i Umumî* (İstanbul 1328), VI, 340 vdd.; Mehmed Şâkir, *Yeni Osmanlı Tarihi* (İstanbul 1330), I, 254 vdd.; Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (Ragıp Hulusi trc., İstanbul 1928), s. 82 vdd.; N.Âsım-M.Ârif, *Osmanlı Tarihi* (Tarih-i Osmanî Encümeni nşr., İstanbul 1335), s. 621; Ali Seydi, *Devlet-i Osmaniye Tarihi* (İstanbul 1338), s. 55 vdd.; F.Kurtoğlu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi* (İstanbul 1938), s. 37 vd.; F.Babinger, *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)* (Brünn-München-Wien 1944), s. 37 vdd.; M.Aktepe, "Osmanlıların Rumeli'de ilk fethettikleri Çimbi Kal'ası", İ.Üniv.Ed. Fak., *Tarih Dergisi* (1950), Sayı: 2, s. 282-308; İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (4.Baskı, Ankara 1982), I, 155 vdd.; H. İnalçık, "Rumeli" mad., *İ A* (İstanbul 1964), IX, 767 vdd.; Ş.Tekindağ, "Süleyman Paşa" mad., *İ A* (İstanbul 1970), XI, 191 vd.; İ.H.Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul 1971), I, 27 vd.

² *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, III, 86.

³ Osmanlı Türklerinin *Rumeli*'ye ilk ayak basmaları, Türk kaynaklarında hiç belirtilmiyor. Buna mukabil, Bizans kaynaklarının bu husustaki verdikleri bilgiler Hammer (I, 149) ve ondan naklen N.Âsım-M.Ârif (*Osmanlı Tarihi*, s. 621) tarafından kaydedilmiştir.

⁴ G.Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (Çev.F.İşıltan, Ankara 1981), s. 478 vdd.; Uzunçarşılı, I, 156; M.T.Gökbilgin, "Orhan" mad., *İ A*, IX, 403; Ş.Tekindağ, "Süleyman Paşa" mad., *İ A*, XI, 191.

Daha 1352 yılında Türkler, *Gelibolu* (Kallipolis) yanındaki *Çimbi* (Tzympe)⁵ kalesine yerleşmiş bulunuyorlardı. Bu tarih aynı zamanda, Türklerin Avrupa toprağına kuvvetle yerleşmelerine başlangıç teşkil eder. 1354 Martında, Bizanslıları bu civardan kaçmaya zorlayan korkunç bir zelzeleden sonra, Süleyman Paşa bizzat *Gelibolu*'yu işgal etti. Kantekuzenos, para karşılığında *Çimbi*'nin geri verilmesi ve *Gelibolu*'nun terk edilmesini istediye de, Türkler müteakip fetihler için mükemmel bir üs teşkil eden kalelerin geri verilmesine yanaşmadılar⁶.

Türkler *Çimbi*'den sonra, *Ayaşulonya* (Ayasolonia), *Od-Gönlek* (Balabanlık)⁷ ve *Eksamil* (Hexamilion)⁸ kalelerini arka arkaya fethettiler⁹.

Osmanlılar 1354'te *Gelibolu*'yu ele geçirdikten sonra, üç istikamette uç teşkil ederek fetihlere devam ettiler. Birinci uç, sahilden *Tekirdağı* (Rodosto), *Çorlu* ve *İstanbul* istikametinde, ikinci uç, ortadan *Konur-hisar*'i (bugünkü Kurudağ bölgesi) üzerinden *Malkara*, *Hayrabolu* (Chajrebolu) ve *Vize* istikametinde, üçüncü uç, *Meriç* vadisinde *İpsala* (Kypsela), *Dimetoka* (Didymoteichos) ve *Edirne* (Adrianopel) istikametinde, yapılan fetihlere uç oldu. Osmanlıların *Rumeli* fütühatında bu uç sistemi muhafaza edilerek, fetihler ilerledikçe uçlar üç koldan daha ileri bölgelere kaydırılmıştır¹⁰. *Od-Gönlek* hisarını uç edinen Hacı İlbeyi ve Gâzi Evrenos'un *Dimetoka*, yine Süleyman Paşa'nın *Gelibolu*'yu kendisine hareket üssü seçerek, *Çorlu* istikametinde yaptıkları fetihler buna misal gösterilebilir¹¹.

Türklerin *Rumeli* fütühatında başarılı olmalarının ve kısa zamanda geniş bir sahayı hâkimiyetleri altına almalarının bir çok sebepleri vardır. Bunların başında onların, daha ilk fetihlerden itibaren, ele geçirilen yerlerin sivil halkına iyi davranmaları, hattâ yardımlarda bulunmaları, sadece

⁵ Osmanlı tarihlerinde değişik imlalarla yazılan bu kalenin fethi ve yeri hakkında bk. Aktepe, *a.g.m.*, s. 283 vdd. İbn-i Kemal (*II.Deftter*, s. 114) ve Hayrullah Efendi (III, 86) *Çimbi*'nin *Viranca-Hisar* adı ile meşhur olduğunu kaydederler.

⁶ Ostrogorsky, s. 487 vd.; krş. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, s. 82; Uzunçarşılı, I, 156.

⁷ Bu iki kalenin ismi de, kroniklerimizde değişik şekillerde yazılmıştır. Bunun için bk. Aktepe, *a.g.m.*, s. 303 not 70, s. 304 not 73.

⁸ *Eksamil*, *Ece-Ovası*'nda bugünkü *Ortaköy* (İbn-i Kemal, *II.Deftter*, s. L not 196).

⁹ Şükrullah-Ruhi kaynak grubu, ilk fethedilen yerlerin *Od-Gönlek ve Eksamil* olduğunu kaydederler. Sarıca Kemal de, aynı rivayeti kabul etmiş görünüyor (*Selâtin-nâme*, 24b).

¹⁰ H.İnalcık, "Rumeli" mad., *İA*, IX, 768 vd.

¹¹ Aşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman* (Giese nşr.), s. 45.

asker olanlara karşı bâzı tedbirler almaları gelir. Âşık Paşa-zâde¹² bu hususta şu bilgiyi vermektedir:

“...Cimbi'nün limon (=liman)ında olan gemileri hıfz ettiler. Durmadılar. Adam geçürdiler. Elhâsılı leşkerün ekserini yanlarına getürdiler ve bu kâfirlerden hiç kimesne (=kimse)yi incitmediler. Belki bunlara istimâetler verdiler kim emn ü aman buldılar. Hâatunlarını ve kendüleri (ni) dahi gayet hoş gördiler...”

Ayrıca, zaptedilen yerlerin iskânı ve buraların Türkleştirilmesi için tatbik edilen sistem de önemlidir:

“...Feth olunan hisarlara komağ için... Karasi vilâyetine göçer-Arab evleri gelmiş idi. Anları sürdiler. Rumeli'ne geçürdiler. Bir zaman Gelibolu nevâhisinde sâkin oldılar...”¹³

Şüphesiz, Anadolu Türklerinin Rumeli'ye geçirilmesi belli bir zamanda ve bâzı hadiseler yüzünden vuku bulmuş sınırlı bir göç hareketi değildi. Bu geçişler, zaman zaman olmak üzere senelerce sistemli bir şekilde devam etmiştir. Geçen birlikler arasında, kıymetli devlet adamlarının, uç beylerinin bulunması, geçişin bir sistem dahilinde tatbik edildiğini ortaya koyar¹⁴.

*Rumeli'*ye nakledilenler sadece gönüllülerden, sürgünlerden ve göçebelere de ibaret değildi. Türkler Balkanlara kuvvetle yerleşebilmek için, aynı metodları şehirli veya çiftçi halka da, sistemli bir şekilde uygulamışlardır¹⁵.

Osmanlılar bu iskân politikasının yanı sıra, imar faaliyetlerine de önem verdiler. Bunlar arasında, konumuzu ilgilendirmesi bakımından vakıfların oynadığı rol inkâr edilemez. Bu müesseseler memleketin imarına, refahın artmasına, iktisadî ve sosyal hayatın canlanıp ülkenin şenlenmesine¹⁶ hizmet ettiği gibi, özellikle Osmanlı devletinin ilk zamanlarına âit bazı hadiselerin izahında bizi aydınlatmaktadır.

Bu izahattan sonra, esas konuya geçebiliriz. Ancak *Ferecik*'in fethine girişmeden evvel, *Ferecik*'in nerede bulunduğu ve kaynaklarda nasıl geçtiği üzerinde durmak istiyoruz.

¹² Âşık Paşa-zâde, s. 45; Neşrî, *Cihannümâ* (Teaschner nşr.), I, 49.

¹³ Âşık Paşa-zâde, s. 46; krş. Neşrî, I, 50.

¹⁴ M.Aktepe, “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dâir”, *Türkiyat Mecmuası* (1953), X, 300 vd.

¹⁵ Ö.L.Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler”, *İktisat Fakültesi Mecmuası* (1955), XV, 224 vd.

¹⁶ Ö.L.Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler”, *Vakıflar Dergisi* (1942), II, 354.

Bugün Yunanistan sınırları içinde kalan *Ferecik*, *Dimetoka-Dedeğaç* yolu üzerinde ve *Dedeğaç*'ın 27 km. kuzeydoğusunda bulunan 5.000 nüfuslu bir kasabadır¹⁷. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre, *Ferecik* XVI.yüzyıl-da *Gelibolu* sancağına bağlı bir kazadır¹⁸. XIX.yüzyılda bâzan *Gelibolu* sancağına, bâzan da *Edirne* vilâyetine bağlı olan *Ferecik*'in, idarî yapısı ve nüfus durumu hakkında Kornrumpf'un eserinde¹⁹ faydalı bilgiler bulunmaktadır.

Bizans devrinde²⁰ *Vira* (Βήρα), *Fere* (φέρρα)=*Pherrai* olan kelime sonuna Türkçe *-cik*, *-cük* küçültme eki getirilmek suretiyle türkçeleştirilmiştir. Osmanlı tarihlerinde değişik şekillerde yazılan *Ferecik*, Âşık Paşa-zâde tarihinin Giese neşrinde (s.55, 135) harekeli *Fire* فِرَة, Neşrî (I, 157) ve Oruç Bey (Babinger nşr., s. 20) tarihlerinde harekesiz فِرَة, Hadîdî tarihinin çoğu nüshalarında harekeli *Firecük* (فِرَة جُكْ) ve *Ferecük* فِرَة جُكْ, Sehî²² ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi²³ tezkirelerinde harekeli *Ferecük* فِرَة جُكْ, Nişancı

¹⁷ E.H.Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinin İlk Devri* (1230-1402) (İstanbul 1966, İstanbul 1966), s. 138; ayn. mll., *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri (Bulgaristan-Yunanistan-Arnauvulluk)*, (İstanbul 1982), s. 205. Ayrıca bu hususta bk. Şemseddin Sâmî, *Kamus al-a'lâm* (İstanbul 1314), V, 3402; Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lûgatı* (İstanbul 1314), II, 568; 1319 tarihli *Edirne Vilâyet-i Celîlesi Salnâmesi*, s. 1072 vd.

¹⁸ Başbakanlık Arşivi [=BA], 925 tarihli *Gelibolu Sancağı Tahrir Defteri* [=TD], nr. 75, s. 510; *Defter-i evkaf-ı merhum Gazî Süleyman Paşa der Gelibolu*, sene 959, BA., *Maliyeden Müdever* [=MM], nr.2, 47a.

¹⁹ H.J.Kornrumpf, *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der europäischen Türkei vom Erlass der Vilayetsordnung (1864) bis zum Berliner Kongress (1878) nach amtlichen osmanischen Veröffentlichungen* (Freiburg 1976), s. 148, 153, 156, 172, 179, 265.

XX.yüzyılın başlarında *Dedeğaç* sancağına bağlı olan *Ferecik*, 3.500 Müslüman, 300 Rum ve 300 Bulgar olmak üzere toplam 4.100 nüfusa sahip bir kaza merkeziydi. *Ferecik*'in kendisine bağlı 8 köyle birlikte toplam nüfusu ise 8.491 idi (1319 tarihli *Edirne Vilâyet-i Celîlesi Salnâmesi*, s. 1072). *Şâhâne Rumeli Haritası* (İstanbul 1321, İ.Belediye Ktp. Harita kısmı nr. 22)'nda da, *Ferecik*, *Dedeğaç* sancağına bağlı bir kaza merkezi olarak görünüyor.

²⁰ Babinger, *Beiträge*, s. 45 not 35, s. 56 not 85.

²¹ Şu yazmalara bk. Tercüman Gazetesi Ktp. Y-162, 6b, 7a-b; Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddin Efendi nr. 3449/152, 46a-b, 47a; İ.Üniv. Ktp. TY. nr. 1268, 39a.

²² Sehî Beğ, *Heşt-Bişiş* (İnceleme. Tenkidli Metin. Dizin, G.Kut nşr., Harvard 1978), 93a.

²³ *Tezkiretü'ş-şuarâ* (İ.Üniv. Ktp. TY. nr. 6190), 124b. Ancak burada *Ferecük* yerine Karacük yazılmış ise de, bunun zuhul eseri olduğu anlaşılıyor. Zira, aynı eserin, aynı kütüphanedeki harekesiz nüshalarında (nr. 304, 102a; nr. 2525, 94; 2579, 91a) فِرَة جُكْ olarak geçmektedir.

ve Âlî tarihleri²⁴ ile Arşiv belgelerinde²⁵ harekesiz olarak geçmektedir. XVI. asırda yazılmış Grekçe Osmanlı tarihinde²⁶, Sultan I.Murad'ın hâkimiyeti altında gösterilmiş ve *Fera* olarak kaydedilmiştir. Evliya Çelebi'de²⁷ ise, harekeli *Ferecik* فِرْعَكْ olarak tesbit edilmiştir. Biz, bu yazılış şekillerinden yaygın olan *Ferecik* şeklini tercih ettik.

Ferecik'in fethine gelince, ilk Osmanlı müellifleri olarak kabul edebileceğimiz XV. yüzyıl tarihçilerinden Ahmedî, Şükru'llah, Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa ile Enverî'nin eserlerinde *Ferecik*'ten hiç bahsedilmemektedir. Adı geçen tarihçilere göre eserlerini daha sonraları kaleme almış olan, aynı yüzyıl tarihçilerinden Âşık Paşa-zâde²⁸, Oruç Bey ve Neşrî, *Ferecik*'in Sultan I.Murad devrinde fethedildiğini yazmaktadırlar. Bunlardan Âşık Paşa-zâde ve Neşrî, *Ferecik*'in Lala Şahin Paşa ile Evrenos Bey, Oruç Bey ise Evrenos Bey tarafından alındığını bildirmektedirler²⁹. Lütfi Paşa, Hoca Sadeddin gibi daha sonraki tarihçiler de, aynı bilgileri tekrar etmişlerdir.

Giese'nin neşrettiği *Anonim*'le, İstanbul kütüphanelerinde görebildiğimiz anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*'larda³⁰ ve ayrıca Bizans kaynaklarında, *Ferecik*'in Sultan Orhan devrinde Osmanlı topraklarına katılmış olduğuna dair her hangi bir kayda rastlayamadık.

İ.H.Uzunçarşılı³¹ ve İ.H.Danişmend³², *Ferecik*'in Sultan I.Murad zamanında, Lala Şahin Paşa tarafından fethedilmiş olduğunu kabul etmişlerdir.

²⁴ *Tarih-i Nişancı* (Millet Ktp. Ali Emiri, Tarih kısmı nr. 584), 38a; *Künhü'l-ahbâr* (Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 4225), 14b.

²⁵ BA., TD., nr. 370, s. 47; TD., nr. 75, s. 510; TD., nr. 77, s. 399, 402, 404, 406, 431, 442; MM., nr. 2, 46b, 47a-b, 49a.

²⁶ Ş.Başta, *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi* (Ankara 1973), s.93.

²⁷ *Seyahatnâme* (Topkapı Sarayı Müzesi Revan Ktp. nr. 1459), VIII, 36a vdd.

²⁸ İstanbul baskısında (Âlî Bey nşr.), *Ferecik*'in fethi bahsi olmayıp Fatih devrinde başka bir sebeple geçmektedir.

²⁹ Kâtip Çelebi (*Takvimü't-tevârih*, Âtuf Efendi Ktp. nr. 1873, 17b), *Ferecik*'in (yazmada, Neşrî ve Oruç Bey tarihlerindeki imlâ ile geçiyor) Evrenos Bey tarafından 774 (1372/73)'te alındığını kaydediyor. Krş. Babinger, *Beiträge*, s.56 not 85. 1319 tarihli *Salnâme-i Vilâyet-i Edirne*'de (s. 304), *Ferecik*'in Lala Şahin Paşa tarafından 774 yılında fethedildiği yazılıdır.

³⁰ Meselâ bk. İ. Üniv. Ktp. TY. nr. 3976, nr. 3202 (İbnülemin); İ.Belediye Ktp. M. Cevdet Yzm. nr. K. 255; Topkapı Sarayı Müzesi Revan Ktp. nr. 1100, nr. 700 (Sultan Mehmed Reşat ve Tiryal Hanım Ktp.). Aynı konuda, yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan bâzı *Tevârih-i Âl-i Osman*'lar için bk. Süleymaniye Ktp. Mikrofilm Arşivi nr. 1945, 1958, 1959.

³¹ *Osmanlı Tarihi*, I, 173.

³² *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, 54 vd.

İ.H.Ayverdi³³, Süleyman Paşa'nın *Rumeli*'deki evkafından bahsederken, onun *Ferecik*'te de bir câmi'i olduğunu Arşiv kayıtlarına dayanarak vermiş ve bu vâkanın, *Ferecik*'in Süleyman Paşa tarafından fethedildiğine delil teşkil ettiğini ifade etmiştir.

Ayverdi bu ifâdesiyle, kanaatimize göre, gerçeği bulmuştur. Ancak, kaynakların Sultan Orhan zamanında *Meriç*'in karşı sahilinde her hangi bir yerin fethedildiğini bildirmediklerini belirtmek suretiyle hataya düşmüştür³⁴. Kaynaklarda bu fethin, Süleyman Paşa'ya âit olduğuna dair kayıtlar vardır ve bunları biz aşağıda göstereceğiz.

Ş.Tekindağ, *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı "Süleyman Paşa" maddesinde, *Ferecik*'in Süleyman Paşa tarafından fethedildiğini Âli'deki kayda dayanarak³⁵ belirtmiş ise de, ondan daha önceki kaynaklardaki bilgiyi, anlaşıldığına göre, görememiştir. Biz bu kaynaklarda, *Ferecik*'in Osmanlılar tarafından zaptı hakkında verilen bilgileri şu şekilde vermek istiyoruz.

Ferecik'in fethinin Süleyman Paşa'ya âit olduğu hakkında tesbit edebildiğimiz en eski bilgi, XVI.asır müelliflerinden Hadîdî'ye âittir. Aslen *Ferecik*'li olan müellif, Osmanlı devletinin kuruluşundan 1523'e kadar gelen manzum tarihinde³⁶, Süleyman Paşa'nın komutasındaki Türk birliklerinin *Ferecik* kalesini fethedişini şu beyitlerle açıklamaktadır:

Buyurdı çın seherden göçdi leşker
Geçid bulup *Meriç* suyn geçerler

Birez ol sahn-ı sahrâda yürüdü
Mukâbil yüce bir kal'a görüdü

Yüce yir *Tanrı-Tağî*'nun kenârı
Degül *Bursa Keşiş-Tağî* civârı

.....

Egirdüp bir zemân bâ-avn-i Bârî
Süleyman Paşa alur ol hisârı

İçinde var anun bir deyr-i a'zam
Nasârâ kavmi yapmış hûb u muhkem

³³ *Osmanlı Mimârisinin İlk Devri*, s.138; *Avrupa'da Osmanlı Mimâri Eserleri*, s. 205.

Ol üç dört kal'anun deyri çoğidi
*Ferecük Câmî'i*³⁷ misli yoğidi

Buyurdi deyride cum'a namâzı
 Okutdı hutbeler Orhân-ı Gâzî

Bu *Rûm-ilî*'nde ön bu cum'a kondı
 En öndin *Ferecük*'de hutbe okundı

Yarar âdemle berkitdi hisârın
 Yürüyüp zabt ider cümle diyârın

Meger cedd-i Hadîdî bile geçmiş
Ferecük illerini bile açmış

Yukarıdaki kayıttan anladığımızı göre, *Ferecik* kalesi fethedilince, buradaki büyük bir Bizans manastırı câmî'e tahvil edilmiş ve Osmanlı sultanları adına *Rumelî*'de ilk hutbe de burada okunmuştur. Cedlerinin *Ferecik*'in fethine katıldığını açıkça bildiren Hadîdî'nin, bu hususta verdiği bilgilerin kaynağının, yakınlarından dinlediği haberler olduğu tahmin edilebilir.

Hadîdî'den sonra *Ferecik*'in fethinden bahseden, aynı yüzyıl müelliflerinden, Nişancı Mehmed Paşa'dır. Nişancı, 759 (1357/58) yılında fethedilen yerler arasında sırasıyla *Dögür*, *Gelibolu*, *Ferecik* ve *Tekirdağ*'ı zikretmektedir³⁸. Kronolojik bilgi vermeye yetinen Nişancı'nın, hangi kaynağa dayandığı şimdilik belli değildir.

Nişancı tarihindeki bu bilgilerin benzeri, onu kaynak olarak kullandığı kuvvetle sezilen, Âlî'nin eserinde³⁹ bulunmaktadır.

³⁴ Ayverdi, *ayn. esr.*ler, ayn. yerler.

³⁵ *Kühü'l-ahbâr* (İstanbul 1277), V, 47.

³⁶ *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 69 vdd.

³⁷ *Ferecik Câmî'i*'nin, 1880 yıllarında çekilmiş fotoğrafı için bk. İ.Üniv. Ktp. *Sultan Hamid Memleket Albümleri*, nr. 90418 Foto No. 31. Fotoğrafın altında şu ibare yer almaktadır: "Ferecik kasabasında kâin Şehzâde Gâzî Süleyman Paşa Hazretleri'nin nâmına mensub câmî-i şerifinin resmidir."

³⁸ *Tarih-i Nişancı* (İstanbul 1290), s. 103.

³⁹ *Kühü'l-ahbâr*, 14b.

Mehmed Zaim'in, Vezir Sokullu Mehmed Paşa'ya ithaf etmiş olduğu *Câmiü't-tevârih* adlı eserinin, Osmanlılara âit bölümü için, Hadîdî tarihinden geniş ölçüde faydalanmış olduğu tarafımızdan daha önce ortaya konulmuştu⁴⁰.

Evliya Çelebi⁴¹, *Girit*'teki *Kandiye* kalesinin fethine katılmak düşüncesiyle 10 Recep 1078 (26 Aralık 1667)'de *İstanbul*'dan yola çıkarak 17 Ramazan 1078 (28 Şubat 1668)'de *Edirne*'ye ulaşmıştır. *Edirne*'den *Dimetoka*'ya, oradan da *Ferecik*'e geçen seyyah, bir hafta kadar kaldığı *Ferecik* hakkında, "Evsâf-ı atîk-i Ferecik" başlığı altında şu bilgileri vermektedir:

"Bânîsi Rûm keferesidir. Ba'dehu sene 759⁴² târihinde Süleyman Paşa ibn Orhan Hân-ı Gâzî fethidir. Hîn-i muhâsarada fethinde usretler çekilüp ba'de'l-feth iki kal'asın dahi Tanrıverdi-Tağî eteğinde olup asker-i İslâm münhedim itmîşlerdir. Hâlâ âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir. Bu şehir imâretinin cümlesi yedi mahalledir. Ammâ kefer mahalleleri kenardadır. Ve kamusu beş yüz aded tahtânî ve fevkânî cümlesi kârgîr binâ ve sâyir kiremit örtülü bağı ve bağçeli hânedanlardır... Cümleden cemâat-i kesîreye mâlik çarşu içinde kenîseden vely olunmuş Süleyman Paşa ibn Orhan Câmî'idir. Ammâ kurşum kubâblı bir mâ-bedgâh-ı kadîmdir. Minâresi sol tarafındadır ve kapusu üzre târihi budur":

بنيت هذه المنارة وضعها مضعوة
قال تاريخاً حديدى قدها مرفوعة 43

Evliya'nın, *Ferecik*'in fethi hususunda verdiği bilgiler, kroniklerin bu konuda yazdıklarından farklı bir şey olmayıp, yetersizdir. Bu bakımdan onun, *Ferecik* hakkındaki kayıtları tarihi malumattan ziyade, kasabanın XVII.yüzyıldaki fiziki ve sosyal yapısı hakkında bizi, o günlerin *Ferecik*'ine götürmesi ve aydınlatması açısından ilgi çekici olmalıdır.

Ferecik'in fethi tarihi de, ismi gibi, kaynaklarda ihtilaf konusudur. Hadîdî, *Ferecik*'in fethini 758 (1356/57), Nişancı Mehmed Paşa ise 759 (1357/58) olarak vermektedir. Âlî de, Nişancı gibi, *Gelibolu* ve *Ferecik*'in 759 yılında fethedildiğini bildiriyor. Ancak o, hemen takip eden satırlarında *Gelibolu*'nun bu defa 758'de alındığını kaydederek, meseleyi daha karışık bir ha-

⁴⁰ Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. XXXVI vdd.; krş. Mehmed Zaim, *Câmiü't-tevârih* (Nuruosmaniye Ktp. nr. 3270), 188a vdd.

⁴¹ *Seyahatnâme*, VIII, 36a vdd. Evliya'nın *Ferecik* hakkında verdiği bilgiler için ayrıca bk. H.J. Kissling, *Beiträge zur Kenntnis Thrakiens im 17. Jahrhundert* (Wiesbaden 1956), s. 85.

⁴² Pertev Paşa (Süleymaniye Ktp. nr. 461) nüshasında 756.

⁴³ 906 (1500/1501). Minarenin bu tarihte yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Beyitte geçen Hadîdî'nin *Ferecik*'li Hadîdî olduğunda şüphe yoktur. Onun, kadı narifetiyle memleketine nâzır olduğu hakkında bk. ileride not 48. *Seyahatnâme*'de ayrıca, *Ferecik*'te bulunan diğer câmiler ile mescitler, mektepler, medreseler, tekkeler, dükkânlar, hanlar, hamamlar, çeşmeler ve ziyaret yerleri hakkında da bilgi bulunmaktadır.

le sokmuştur⁴⁴. Âlî'nin bu hususta, farklı iki kaynağa dayandığı pek açıktır.

Bu iki rivayetten birincisini ikincisine, yani 758'i 759'a tercihe şayan bâzı bilgilere sahibiz. Şükrullah⁴⁵, Süleyman Paşa'nın *Rumeli*'de altı yıl gazâ yaptıktan sonra öldüğünü kaydeder. Onun, 753 (1352)'te *Çimbi*'yi aldığını hesaba kattığımızda, Şükrullah'a göre, 758 yılını Süleyman Paşa'nın ölüm tarihi olarak kabul etmek icabeder. Daha başka rivayetleri de yorumlayan H.İncelik⁴⁶, Süleyman Paşa'nın 1357 yazında veya sonbaharında ölmüş olabileceği düşüncesindedir.

Buna göre, *Ferecik*'in, Süleyman Paşa'nın son yılında, yani 1357'de fethedildiğini söyleyebiliriz. Hadîdî'nin açıkça bildirdiğine göre⁴⁷, *Ferecik*'in fethi sırasında *Gelibolu* elden çıkmış ve Süleyman Paşa sefer dönüşü buranın tekrar fethine girişmiştir. Ancak, Türklerin şehri geri almak hususunda kararlı olduklarını gören *Gelibolu* tekfuru, kaleyi Türklere iade etmek zorunda kalmıştır. Âlî de, *Ferecik*'in fethinden sonra, *Gelibolu*'nun yeniden fethedildiğini kaydederek, Hadîdî'yi bu noktada doğrulamaktadır.

Ferecik'in fethi konusunda iki ayrı rivayetin verilmesi, yani kimi tarihçilerce Sultan Orhan, kimilerince Sultan I.Murad zamanında alındığının gösterilmesi, bizce, buranın ilk fethinden bir süre sonra elden çıkması ve Sultan I.Murad devrinde tekrar Osmanlı topraklarına katılmış olması ile izah edilebilir. Süleyman Paşa'nın ve daha sonra babası Sultan Orhan'ın vefatı (1362) ile, *Rumeli*'deki fetih hareketlerinin hızı kesilmiş ve hattâ gerilemişti. İşte, *Ferecik*'in böyle bir zamanda, bir süre için, Türk idaresinden çıkmış olabileceği akla yakın düşer.

Süleyman Paşa'nın *Ferecik Câmi*'ine zengin vakıflar tesis ettiği ve bu vakıfların daha sonraki yıllarda da yaşatıldığı vakıf kayıtlarından ve tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Süleyman Paşa, *Ferecik*'e bağlı muhtelif köy ve cemaatleri bu vakfa tahsis etmiştir. Aşağıdaki kayıt da, bize bu konuda bir fikir vermektedir:

"Vakf-ı Süleyman Paşa nefs-i Ferecik'de olan câmi'inin meremmetine ve çırağı yağına ve hasırına vakf etmiş. Sâbıkâ kadılar elinden sarf olunurmuş. El'ân Mevlânâ Hadîdî kadı ma'rifetiyle nâzır olmuştur. Ve mezkûr Sinan Paşa halkı ki vakfa mütallikdir ellerinde atık

⁴⁴ *Kühû'l-ahbâr*, 14b.

⁴⁵ *Behcetü'l-levârih*, s. 54. Aynı bilgi için bk. Ruhi Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osman*, 28a; *Kühû'l-ahbâr*, aynı yer. Ancak burada, altı ay deniliyor ki, bunun müstensih hatasından ileri geldiği kolayca anlaşılır.

ve cedid ahkâm-ı şerifleri vardır ki cem'i avâz-ı divâniyeden ve tekâlif-i örfiyeden muâf ve müsellemler olalar deyü. Cemâat-i Eyne Beğ bin Hacı Yahşi göçer-konar evler imiş. Her kimin yerinde ekerlerse öşürlerin yer sâhibine virürler. Mezkûr vakfa hemân resm-i çift ve cürm ve arûsâne ve âdet-i ağnâm virürler. Bu zikir olan vakf için tasarruf olunur..."⁴⁸.

Bu araştırma ile, Süleyman Paşa'nın *Rumeli* fütuhatının batı sınırı aşağı yukarı belli olmuştur, sanırız⁴⁹. Kuzey yönünde yapılan fetihler sonunda, onun tarafından *Vizé*'nin alınıp alınmadığı hususu ise şimdilik kesinlik kazanmış değildir⁵⁰. Bu konuda yapılacak bir araştırma, Süleyman Paşa'nın *Rumeli* fütuhatının genişliğini tesbitte bize kolaylık sağlayacaktır.

⁴⁶ "Edirne'in Fethi", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı* (Ankara 1965), s. 141.

⁴⁷ *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 71; krş. *Câmiü't-tevârih*, 197a.

⁴⁸ BA., TD., nr. 370, s. 47, nr. 77 s. 442; krş. MM., nr. 2, 48b; M.T.Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler—Makataalar*(İstanbul 1952), s. 340 vd.

⁴⁹ Ayverdi (*Osmanlı Mimârisinin İlk Devri*, s. 200), *Dedeğaç-Gümülcine* yolu üzerinde, *Dedeğaç'a* 37, *Gümülcine'ye* 27 km. mesafede bulunan *Şaphane* (Sapai)'nin de Süleyman Paşa tarafından alındığını *Evkaf Defteri* (BA., MM., nr.2,50b)'ne dayanarak bildiriyor. Ancak, bu defterdeki "Kazâ-i Gümülcine" başlıklı kayıta, *Şaphâne*'de bulunan câmi'in ismi zikredilmemiştir. Evliya Çelebi (*Seyahatnâme*, İstanbul 1928, VIII, 80), *Şaphâne*'yi görmüş ve o da, buradaki câmi'nin kime âit olduğunu kaydetmemiştir. *Evkaf Defteri*'ndeki kaydı doğru kabul ettiğimizde, *Gümülcine*'nin de Süleyman Paşa tarafından fethedilmiş olduğunu kabul etmek icabeder. Halbuki mevcut bilgilerimize göre, burası Sultan I.Murad devrinde Türk idaresine geçmiştir. *Şaphâne*'nin Sultan Orhan ve Murad zamanlarında Osmanlı topraklarına katıldığı hususunda ise, kaynaklarda her hangi bir bilgi mevcut değildir. Bu bakımdan biz, bu iki yerin Süleyman Paşa tarafından fethini şüphe ile karşılıyoruz.

⁵⁰ Ahmedî-Şükrullah-Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa-Ruhi kaynak grubu, *Vizé*'nin Süleyman Paşa tarafından fethedildiğini kaydetmektedir. Bu bilgilerin başka vesikalarla desteklenmesi düşüncesindeyiz. H.İnalçık (*a.g.m.*, s. 144 not 26), Ruhi'nin bu konudaki kaydını doğru bulmuyor. Ayverdi (*ayn.esr.*, s. 201) ise, *Şaphane* gibi, buranın da Süleyman Paşa tarafından alındığını zikrediyor.